

STROMY
ZNAMENAJÍ
SVĚT

RICHARD POWERS

LEDA

NICHOLAS HOEL

PŘIŠEL ČAS kaštanů.

Lidé házejí kamení na obrovské kmeny. Kaštany padají všude kolem jako úchvatné krupobití. Tuto neděli se to děje na nesčetných místech, od Georgie až po Maine. Nahoře v Concordu se přidá i Thoreau. Cítí, že hází kameny na vnímající bytost, sice s mdlejšími smysly, než jsou jeho vlastní, přesto však s ním pokrevně příbuznou. *Staré stromy jsou naši rodiče, a možná rodiče našich rodičů. Chcete-li poznat tajemství Přírody, musíte projevovat větší lidskost...*

Na Prospect Hillu v Brooklynu se čerstvý přistěhovalec Jørgen Hoel směje krupobití, které jeho kameny dokážou spustit. Pokaždé, když zasáhne, jídlo padá dolů po lopatách. Muži se hemží kolem jako zloději a cpou si kaštany zbavené trnitých slupek do čepic, do pytlíků, a dokonce i do záložek u kalhot. Tady je, pověstná americká hostina zdarma – další z mnoha darů spadlých z nebe, v zemi, která dokonce ujídá přímo z Božího stolu.

Nor a jeho přátelé z Brooklynské loděnice jedí svůj úlovek, upečený na velkých ohništích na mýtině v lese. Připálené kaštany mají nevýslovně dobrou chuť: jsou sladké a pálivé, pikantní jako brambory zapečené s medem, zemité a tajuplné, to všechno dohromady.

Trnité slupky píchají, ale jejich *Ne* je spíš jen škádlení než opravdová zábrana. Kaštany *chtějí* vyklouznout ze své ježaté ochrany. Každý se dobrovolně dává sníst, aby se další mohly šířit co nejdál.

Onoho večera Hoel, zmámený pečenými kaštany, požádá o ruku Vi Powysovou, mladou Irku z řadových domků s rámy z borového dřeva, dva bloky od jeho bytu v činžovním domě, na okraji Finského městečka. Nikdo v okruhu tří tisíc mil nemá právo vznést nějakou námitku. Před Vánoci se vezmou, a v únoru dostanou americké občanství. Na jaře znovu rozkvetou kaštany a jejich dlouhé střapaté jehnědy povlají ve větru jako bílé hřebínky vln na modrošedé řece Hudson.

S občanstvím se dostaví i touha po nedotčeném světě. Mladý pár si sebere své movité statky a vydá se na Západ, po rozlehlých plochách porostlých borovicí vejmutovkou, do temných bukových lesů v Ohio, přes středozápadní dubiny a do osady u pevnosti Des Moines v novém státu Iowa, kde úřady rozdávají včera vyměřené pozemky každému, kdo na nich hodlá hospodařit. Jejich nejbližší sousedé jsou dvě míle daleko. Onen první rok zorají, osejí a osázejí čtyři tucty akrů*. Kukuřici, brambory a fazole. Práce je to tvrdá, ale pracují pro sebe. Je to lepší než stavět lodi pro námořnictvo kdovíjaké země.

Pak přijde préríjní zima. Mráz prověří jejich vůli žít. Za nocí v dřevěném srubu plném skulin jim stydne krev. Každé ráno musí v kádi s vodou rozlámat led, jen aby si mohli opláchnout obličej. Jsou však mladí, svobodní a plní energie – jejich existence závisí jenom na nich. Zima je nezabije. Ještě ne. Z toho nejčernějšího zoufalství se v srdcích obou dvou srazí diamanty.

Když přijde čas znovu sít a sázet, Vi je těhotná. Hoel jí přitiskne ucho na břicho, ona se směje při pohledu na jeho tvář, naplněnou posvátnou úctou. „Co říká?“

Odpoví jí svou neotesanou, hlomoznou angličtinou: „Já bych jed!“

V květnu toho roku Hoel objeví šest kaštanů, zapadlých v kapse haleny, kterou měl na sobě v den, kdy požádal svou ženu o ruku. Teď je zatlačí do země v západní Iowě, kde na prérii kolem jejich srubu

---

* 19,5 ha. (Pozn. překl.)

neroste jediný strom. Farma je vzdálená stovky mil od rodného pásmu kaštanů a tisíc mil od kaštanových hodovánek na Prospect Hillu. Jak mívá jeden měsíc za druhým, ony zelené lesy na Východě se Hoelovi vybavují stále obtížněji.

Ale jsme v Americe, kde lidé i stromy podnikají ty nejpřekvapivější výlety. Hoel kaštany zasadí, zalévá je a říká si: *Jednoho dne budou mé děti třást jejich kmeny a smlsnou si zadarmo.*

* * *

JEJICH PRVOROZENÝ se nedožije roku; zabije ho něco, co ještě nemá jméno. O mikrobech dosud nikdo neslyšel. Děti bere lidem jedině Bůh, jenž přenáší i proměnné duše z jednoho světa do druhého, podle těžko pochopitelných plánů.

Jeden z šesti kaštanů nevyraší, vyklíčené semenáče však Jørgen Hoel udržuje při životě. Život je bitva mezi Stvořitelem a Jeho dílem, a Hoel je v tom boji stále zběhlejší. Udržet ony stromy naživu je maličkost – v porovnání s jinými válkami, které musí každodenně svádět. Na konci prvního léta sklízí bohatou úrodu a nejlepší ze semenáčů je vysoký přes dvě stopy.

Za další čtyři roky mají Hoelovi tři děti a něco, co začíná připomínat kaštanový hájek. Raší tam vytáhlé větévky a jejich hnědé stonky lemují průduchy. Bujné zoubkované, pilovité a ostnaté listí zakrývá větve, na kterých vyrašilo. Až na ty nováčky a několik velkoplodých dubů, roztroušených v nižších polohách, je Hoelova farma cosi jako ostrov v moři trávy.

Dokonce i pro ty vyzáblé nováčky se už najde použití:

Čaj z mladých stromků na srdeční potíže,
listí z jejich výhonků léčí boláky,
studený odvar z kůry staví krvácení po porodu,
ohřáté hálky přiložit na pupík novorozeněte,
listí svařené se surovým cukrem proti kašli,
obklady na spáleniny, listí na cpaní šustících matrací,
odvar na zoufalství, když je úzkost přílišná...

Ubíhají léta, tučná i hubená. I když jejich průměr vychází spíš skrovně, Jørgen zjišťuje, že je na vzestupu. Když orá, přibírá každý rok další půdu. A přibývají mu i budoucí pracovní síly; o to se stará Vi.

Stromy houstnou jako očarované. Kaštan je rychlý: *Než jasan vydá na baseballovou pátku, kaštan stačí vydat na prádelník*. Shýbnete se, abyste si prohlédli mladý stromek, a vypíchne vám oko. S tím, jak se kmeny kroutí vzhůru, praskliny v kůře je obtáčejí jako liány. Ve větru větve mihotají od tmavé po bledší zelenou. Koule listů se derou vzhůru, aby se domohly ještě víc sluneční záře. Ve vlhkém srpnu se vlní, jako když si Hoelova žena ještě občas rozpouští své kdysi jantarové vlasy. V době, kdy do nově vzniklé země znovu vtrhne válka, všech pět kmenů už přerostlo muže, který je zasadil.

Nelítostná zima ve dvašedesátém roce se pokusí uchvátit další dítě, nakonec se však spokojí s jedním ze stromů. Následujícího léta zničí další strom nejstarší z dětí, John: chlapci nikdy nepřišlo na mysl, že když otrhá stromu polovinu listů, aby si s nimi mohl hrát jako s penězi, může ho zabít.

Hoel cloumá syna za vlasy. „Jak se ti to líbí? No řekni!“ Uhodí chlapce otevřenou dlaní. Vi se musí vrhnout mezi ně, aby ten výprask zarazila.

Odvodby se konají v roce 63. Jako první berou mladé a svobodné muže. Jørgen Hoel ve svých třiatřiceti, se ženou, s malými dětmi a několika sty akrů, dostává odklad. Nepomáhá zachraňovat Ameriku. Má menší zemi, kterou musí bránit.

Daleko odtud, v Brooklynu, básník-ošetřovatel umírajících vojáků Unie napsal: *Stéblo trávy není o nic méně než denní dílo hvězd*. Jørgen ta slova nikdy nečetl. Slova mu připadají jako úskok. Jeho kukuřice, fazole a tykve – všechno, co roste, mu samo o sobě odhalí Boží mysl, ve které pro slova není místo.

Další jaro, a tři zbývající stromy obalí smetanově bílé květy. Okvětní lístky páchnou štiplavě, zamřele a nakysle, jako staré boty nebo zatuchlé spodní prádlo. A potom přijde hrstka sladkých kaštanů. Dokonce i ona malá sklizeň připomene muži a jeho upracované ženě padající manu, která je svedla dohromady, jednoho večera v lesích na východ od Brooklynu.

„Budeme jich mít haldu,“ říká Jørgen. V duchu už dělá chléb, kávu, polévky, zákusky a omáčky – všechny lahůdky, které podle amerických rodáků tenhle strom může poskytnout. „A co zbude, můžeme prodat ve městě.“

„To budou vánoční dárky sousedům,“ rozhodne Vi. Jsou to však sousedé, kdo v onom roce nelítostného sucha musí Hoelovy zachovat naživu. Další kaštan zahyne žízní v době, kdy se ani pro budoucnost nedá schovat jediná kapka vody.

Roky míjejí. Hnědé kmeny začnou šednout. Jenže ve vyprahlém podzimu blesk, který má v prérii tak málo dostatečně vysokých cílů, uhodí do jednoho ze dvou zbývajících kaštanů. Dřevo, ze kterého by se dalo zhotovit cokoliv, od kolébky až po rakev, skončí v plamelech. Nezůstane ani tolik, aby se z toho dala udělat třínohá stolička.

Jediný zbylý kaštan kvete dál; jeho květy však nenacházejí jiné, které by je oplodnily. Bezpočtu mil kolem žádný takový strom neroste a kaštan, i když má samčí i samičí květy, se sám o sebe nepostará. Nicméně onen strom má tajemství, vsunuté v tenkém, živoucím válci pod kůrou. Jeho buňky se řídí prastarou poučkou: *Zachovej klid. Čekej.* Něco v tom přeživším osamělci ví, že se i železný zákon Nynějška dá přeckat. A čeká ho práce. Hvězdná práce, přesto však zakořeněná v zemi. Tak jak to napsal ošetřovatel padlých Unie: *Zachovejte si duši klidnou a soustředěnou před miliony vesmírů.* Stejně klidnou a soustředěnou jako dřevo stromu.

FARMA PŘEŽÍVÁ zmatky Boží vůle. Dva roky po Appomattoxu* Jørgen mezi oráním, vláčením, setím, protrháváním, pletím a sklízením dostaví nový dům. Úrodu svážejí z polí a odvázejí ji prodat. Hoelovi synové jdou ve stopách svého neústupného otce. Dcery se vyvdají na okolní farmy. Všude vyrůstají vesnice a ze špinavé pěšiny podél farmy je teď opravdová silnice.

Nejmladší syn pracuje v kanceláři majetkového odhadce v okrese Polk. Prostřední se stane bankéřem v Amesu. Nejstarší syn, John, se svou rodinou zůstane na farmě a pracuje, poněvadž jeho rodičům

---

* Poslední bitva ve válce Severu proti Jihu. (Pozn. překl.)

ubývá sil. John Hoel staví na rychlosti, pokroku a strojích. Koupí si parní traktor, který oře a vláčí, seče a váže. Při práci hřmotí jako něco, co vypustili z pekla.

Poslední zbylý kaštan má za ty roky jen několik nových prasklin a na palec nových letokruhů. Strom se rozrůstá. Jeho kůra se vine vzhůru jako Trajánův oblouk. Jeho zoubkované listy dál mění sluneční světlo v měkkou tkáň. Nejen že setrvává, doslova vzkvétá, koule zeleného zdraví a životní síly.

A v červnu druhého roku nového století tu leží v posteli Jørgen Hoel, v horním pokoji domu, který postavil, obloženém dubovým dřevem, v ložnici, odkud už nikdy nevyjde, a hledí střešním okénkem na mladé listí, plující a zářící na obloze. Parní traktor jeho syna rachotí na severním lánu, Jørgen Hoel si to však plete s hromobitím. Větve na něj vrhají stíny. Něco, co souvisí s těmi zelenými zubatými listy, sen, který kdysi měl, vidina růstu a rozkvětu, způsobí, že ho opět zaplaví blaho.

Uvažuje: Proč se kůra tak kroutí a křiví se dokola, když strom je rovný a široký? Může za to otáčení Země? Nebo se strom snaží upoutat pozornost lidí? Před sedmi sty lety na Sicílii kaštan, jenž po obvodu měřil dvě stě stop, uchránil španělskou královnu a stovku jejích jízdních rytířů před zuřící bouří. Onen strom přežije – o sto let a víc – může, který o něm nikdy neslyšel.

„Pamatuješ se na to?“ zeptá se Jørgen ženy, která ho drží za ruku. „Tenkrát na Prospect Hillu? Jak jsme se tenkrát nadlábli!“ Kývne směrem k olistěným větvím a půdě za nimi. „Já jsem ti dal tohle. A ty jsi mi dala – to všechno! Tuhle zemi. Život. Svobodu.“

Žena, která ho drží za ruku, však není jeho manželka. Vi zemřela před pěti lety na zápal plic.

„A teď spi,“ řekne mu vnučka a položí mu ruku zpátky na zmoženou hrud'. „My všichni budeme hned tady vedle, dole.“

JOHN HOEL POHRŘBÍ svého otce pod kaštanem, který on kdysi zasa-dil. Roztroušené hroby teď obklopuje litinový plot, vysoký tři stopy. Strom nahoře vrhá stín stejně štědře na živé i na mrtvé. Kmen už je tak silný, že ho John nedokáže obejmout. Na nejnižší živé větve už nedosáhne.

Z Hoelova kaštanu se stane orientační bod, to, čemu farmáři říkají *strážný strom*. Rodiny se podle něj řídí při nedělních výletech. Místní lidé používají ten osamělý maják v moři kukuřice, když chtějí ukázat cestu cizincům. Farma prosperuje. Dostávají teď peníze na osivo, aby ho pěstovali a propagovali. Teď, když otec zemřel a bratři jdou svou vlastní cestou, Johnu Hoelovi už nic nebrání, aby sháněl ty nejnovější stroje. Jeho kůlna se plní sekačkami, fukary a samovazy. Zajede si do Charles City, obhlédnout první dvouválcové traktory s benzinovým pohonem. Když se zavádějí telefonní linky, přihlásí se, i když to stojí velké peníze a nikdo v rodině není schopen přijít na to, k čemu by jim to mohlo být dobré.

Syn přistěhovalce podlehne chorobnému vylepšování života roky předtím, než na něj přijde účinná léčba. Koupí si Kodak č. 2 Brownie. *Vy zmáčknete spoušť, my zařídíme všechno ostatní*. Musí posílat filmy do Des Moines, aby mu je vyvolali a udělali fotky; zanedlouho ho to stojí mnohokrát víc než aparát za dva dolary. Vyfotografuje svou ženu v kartounových šatech a s unaveným úsměvem, jak stojí u nového mechanického mandlu. Vyfotí své děti, jak jezdí s kombajnem a jak se projíždějí na tažných koních s propadlými hřbety po mezích mezi poli. O Velikonocích vyfotografuje svou rodinu ve svátečním oblečení, dívky s čepci na hlavách a chlapce přiškrcené vázankami. Když už mu nezbývá vyfotografovat nic jiného, co by se možná hodilo na malou iowskou poštovní známku, John obrátí svůj fotoaparát na Hoelův kaštan, který je stejně starý jako on.

Několik let předtím koupil své nejmladší dceři k narozeninám zoopraxiskop*; ale když dceru přístroj znudil, hrál si s ním dál sám. Teď ty houfy hus mávajících křídly a přehlídky vzpurných mustangů, které ožijnou, když otočíte skleněným bubnem, povzbudí jeho mozek. Napadne ho velkorysý plán; jako kdyby ho sám vynalezl. Rozhodne se, že v letech, která mu ještě zbývají, ať už jich bude, kolik chce, začne ten strom fotografovat a zjistí, jak ta věc vypadá, zrychlená na míru lidské touhy.

---

* Jedno z prvních zařízení pro zobrazování pohyblivého filmu, promítačka, do které se vkládal kotouček s nalepenými fotografiemi. Při točení klikou se kotouč otáčel a přes objektiv se na plátno promítal pohybuující se obraz. (Pozn. překl.)

V dílně si zhotoví stativ. Pak dopraví na stráň nedaleko domu prasklý brusný kámen. A potom, v první jarní den roku 1903, umístí na stativ Kodak č. 2 Brownie a pořídí snímek strážného kaštanu, jenž zrovna nasazuje listí, od kořenů až po korunu. Měsíc nato, z téhož místa a v tutéž hodinu, pořídí další. Jednadvacátého každého měsíce je vždycky na své stráni. Stává se z toho pro něj obřad, který nevynechá, ani když prší, sněží nebo je úmorné vedro, jeho vlastní soukromá liturgie Církve rozrůstajícího se rostlinného boha. Žena si ho kvůli tomu nelítostně dobírá, a děti také. „Čeká, že ten kaštan provede něco zajímavého.“

Když dá dohromady dvanáct černobílých snímků za první rok a listuje v nich palcem, zjistí, že jeho snažení přineslo pramalé výsledky. Na jednom záběru strom vytváří z ničeho listí. Na dalším se celý vystavuje houstnoucím světlu. Jinak má větve pořád stejné. Ovšem farmáři jsou trpěliví lidé, zakalení krušnými roky, a kdyby nebyli posedlí sny mnoha generací, jen málo by jich každé jaro vyjíždělo orat. 21. března 1904 je John Hoel znovu na své stráni, jako kdyby i on měl před sebou dalších sto nebo dvě stě let, aby zdokumentoval, co čas trvale skrývá všem na očích.

O DVANÁCT SET MIL VÝCHODNĚJI, ve městě, kde matka Johna Hoela šila šaty a jeho otec stavěl lodi, pohroma udeří dřív, než se to kdokoliv dozví. Zabiják se do země vloudí z Asie, ve dřevě čínských kaštanů, určených pro okrasné zahrady. Strom v zoologické zahradě v Bronxu se v červenci zbarví, jako by byl říjen. Listy se zkroutí a zhnědnou jako skořice. Po zduřelé kůře se šíří kruhy oranžových skvrn a při sebemenším tlaku se dřevo proboří.

Během jediného roku jsou oranžové skvrny na kaštanech po celém Bronxu – plodná sídla parazita, který už zabil svého hostitele. Za deště a větru každý nakažený strom uvolní spousty spór. Městští zahradníci vyrazí do protiútku. Odsekávají nakažené větve a spalují je. Z povozů tažených koňmi stříkají stromy vápnem a modrou skalicí. Dosáhnou jen toho, že šíří spóry na sekerách, kterými poráželi postižené stromy. Jistý badatel v newyorské Botanické zahradě dojde k závěru, že zabijákem je nová, dosud neznámá houba. Uveřejní

výsledky své práce a odjede z města, aby unikl letním vedrům. Když se za několik týdnů vrátí, není v New Yorku jediný kaštan, který by mělo smysl zachraňovat.

Smrt se žene Connecticutem a Massachusetts a ročně postupuje o tucty mil. Stromy jí podléhají po statisících. Země ohromeně sleduje, jak neocenitelných kaštanů v Nové Anglii ubývá. Strom, který sloužil koželužskému průmyslu, vyráběly se z něj železniční pražce, vagony a telegrafní sloupy, topilo se s ním, stavěly se z něj domy a kůlny, dělaly se z něj ploty, elegantní psací stoly, piana, stoly, bedny i papírenská drť, který neomezeně lidem zdarma poskytoval stín a potravu a jeho plody sklízeli nejvíc ze všech stromů v zemi, teď nezadržitelně mizí.

Pensylvánie se snaží napříč celým státem vykácet nárazníkovou zónu, širokou stovky mil. Ve Virginii, na severním okraji největších kaštanových lesů v zemi, lidé vyzývají k náboženské obrodě, aby se očistili od hříchů, které epidemii zapříčinily. Nejdokonalejší strom Ameriky, páteř celých venkovských ekonomik, pružné a trvanlivé červené dřevo z Východu, kterého se v průmyslu používá na tři tucty způsobů – každý čtvrtý strom v lese, který se prostírá na dvou milio-
nech akrů od Maine až po Mexický záliv –, je odsouzen k záhubě.

DO ZÁPADNÍ IOWY zprávy o nákaze nedorazí. John Hoel každý měsíc jednadvacátého chodí na svou stráň, ať je počasí, jaké chce. Hoelův kaštan dál zvedá spodní hranici svých listů. *Má něco za lubem*, říká si farmář, když se projednou odváží do hájemství filosofie. *Má nějaký plán*.

V noci před svými šestapadesátými narozeninami se John probudí ve dvě hodiny ráno a šátrá po posteli, jako kdyby něco hledal. Manželka se zeptá, co se děje. Přes zařaté zuby jí odpoví: „To přejde.“ Osm minut nato je mrtev.

Farma připadne jeho prvním dvěma synům. Starší Carl chce odepsat náklady, promarněné na obřady s fotografováním. Mladší Frank chce zúročit otcovo desetileté nejasné pátrání: hodlá v něm pokračovat stejně úporně, jako strom stále víc rozprostírá svou korunu. Po více než sto snímcích začíná onen nejstarší, nejkratší, nejpomalejší

a nejctižádostivější němý film, jaký kdy v Iowě kdo natočil, odhalovat cíl, který si strom vytyčil. Stačí prolistovat fotografie a je zřejmé, že se natahuje a tápá po něčem na obloze. Možná po sobě rovném. Nebo hledá víc světla. Opodstatnění existence kaštanů.

Když se Amerika konečně zapojí do světového požáru, Franka Hoela pošlou s druhým jízdním plukem do Francie. Na jeho naléhání mu jeho devítiletý syn Frank ml. slíbí, že bude kaštan fotografovat, dokud se nevrátí. Je to rok dlouhodobých slibů. Čeho se chlapci nedostává na představitosti, vyváží poslušností.

Čirý tupohlavý osud vyvede Franka st. z kotle u Saint-Mihiel, jen aby ho v Argonnském lese, nedaleko Montfauconu, sežehla střela z minometu. Nezůstane z něj dost, aby to uložili do rakve z borového dřeva a pochovali. Rodina sestaví časovou schránku z jeho čepic, dýmek a hodinek, a uloží ji na rodinném pozemku, pod stromem, který příliš krátce každý měsíc fotografoval.

* * *

KDYBY BŮH MĚL FOTOAPARÁT BROWNIE, mohl pořídit ještě jeden krátký animovaný záběr: jak epidemie na okamžik zaváhala, než vtrhla po Apalačském pohoří do srdce kaštanového kraje. Kaštany na Severu byly majestátní, ale jižní stromy jsou jako bohové. Tvoří téměř monokulturní porosty, dlouhé kolik mil. V obou Karolinách jsou kmeny starší než Amerika, s průměrem deset stop a sto dvacet stop vysoké. Celé lesy kvetou ve zvlněných bílých mračnecích. Desítky horských obcí jsou postavené z jejich krásného dřeva s rovnými vlákny. Z jediného stromu se dá udělat až čtrnáct tisíc prken. Množství plodů, kterých napadá až po holeně, živí celé okresy, sklízí se každý rok.

Teď však bohové umírají, všichni bez výjimky. Veškerá síla lidského důmyslu nedokáže zastavit pohromu, která kontinent zasáhla. Epidemie postupuje po hřebenech a zabíjí na jednom vrcholku po druhém. Člověk sedící na místě s vyhlídkou na jižní hory může spatřit, jak se kmeny postupně mění v šedobílé kostry. Dřevaři ve dvanácti státech pospíchají pokácet stromy, jež houba dosud nezasáhla. Vznikající Státní lesy je povzbuzují: *Aspoň to dřevo využijte, než*